

*itt van ez a szelíd, de tagadhatatlan vágy,
hogy a közeledben legyek.
a vágy, amiről éppúgy félek beszélni, mint arról,
mennyivel nehezebb máson kikapcsolni
a melltartót, mint magamon.*

*nem értik, hogy te ember vagy nekem.
nem férfi, nem nő,
nem elsődleges és másodlagos nemi jellegek halmaza,
csak két erős kézfej
és egy magabiztos mélyen ülő tekintet,
ami ha az enyémben fonódik,
biztos vagyok benne, hogy megérte.
megérte az összes őszintétlen gyónás, sorban állás,
rosszul időzített bliccelés,
mert láthatatlanul mind oda vezetett,
arra a rétre, ahol két percig
négy karom volt,
és mind a négygel
magunkat öleltem.*

J U H Á S Z Á R P Á D

KÓBORLÓ FARKAS HAZATÉR

Sz. Koncz István beszélgetése

Ha a magyar televíziózás elmúlt hetven évéből a tudományos ismeretterjesztésről esik szó, egy műsor címe, a *Deltáé*, és két név, Öveges Józsefé, valamint Juhász Árpádé egész biztosan előkerül. Utóbbié egyébként a *Deltával* is összefonódott. Szokták magyar Attenboroughként emlegetni, de én ezt nem szeretem. A mi emberünk ugyanis mentes a profetisztikus hajlamtól és a nagy ember pózaitól is. Juhász Árpád egész pályáján egyszerűen hiteles személyiség maradt, aki talán nem is akart egyebet, mint fölfedezéseinek eredményeit mihamarabb megmutatni szeretett közönségének. Minden kivagyiságtól mentesen, de azért tudományos alapossggal, kellő elmélyültséggel.

Juhász Árpád 1935. június 1-jén született Pécsen. Szülei már kisgyerek korában Budapestre költöztek, így a mai II. Rákóczi Ferenc gimnáziumban érettségizett. A jogelőd-ről majd mindjárt megkérdezzük. 1957-ben végzett az Eötvös Loránd Tudományegyetem-

men geológusként. Utóbb doktorátusát is természettudományokból szerezte. Huszonöt tudományos kötetet, harmincnál több tudományos cikket jegyez szerzőként. Folyóiratokban, napilapokban megjelent cikkeinek száma több ezerre rúg. Már huszonévesen rádiózott, sőt, 1960-ban a televízióban is bemutatkozott műsorvezetőként. Az egyetem elvégzése után egyébként a Természettudományi Múzeum Ásvány-kőzettárának megmentésén dolgozott. 1963-tól kőolajkutatóként foglalkoztatták egészen 1971-ig, amikor is kinevezték a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (TIT) Természettudományi Stúdiója igazgatójának. Ott tizenhat évig szolgált, de máig szerkesztőbizottsági tagja az *Élet és Tudomány* című folyóiratnak. Nem mellesleg az *Explorer*nek is. Rendkívül fontos könyvei voltak a *Magyarország földtörténete* (több címen, több kiadásban) illetve a *Kék bolygó vándora*. Közreműködött minden Rockenbauer Pál által jegyzett televíziós sorozatban, így a *Másfélmillió lépés Magyarországon*, illetve a *Még egymillió lépés* folyamában is. 1986-tól főállású televíziós, előbb a Magyar Televízió (MTV) Művelődési Főszerkesztőségének főszerkesztő-helyetteseként működött, majd 1997-től főszerkesztő lett a TV2-nél. Máig ott dolgozik közszolgálati tanácsadóként. Kifaggatjuk majd, hogy ez pontosan mit is jelent. Az MTV-nél tizenöt évet, háromszázötven adást élt önálló műsora, a *Kalendárium*. Ebben mintegy ezer tudóst, kutatót látott vendégül. 1994-től a *Delta* természettudományi rovatvezetője volt ugyanott. Szinte fölfoghatatlan, hogy pályája során hány filmet, tudományos ismeretterjesztő anyagot készített forgatókönyvíróként, szerkesztőként, szakértőként, riporterként, producercént, narrátorként, rendezőként. Csak taláломra pár a címek közül: *Megsebzett bolygó, Magyarország barlangjai, A Hölloch expedíció, Az Andok, Időnyomozó, Ismeretlen Budapest, TV Egyetem*. Néhány továbbit a beszélgetés során szóba hozunk még.

Juhász Árpád százkilenc országba tette be hosszabb-rövidebb időre a lábát. Három hónapig volt Kelet-Afrikában 1988-ban, a Teleki Sámuel útját követő első tudományos Afrika-expedíció tagjaként. Ismeri a Himalája több régióját, járt a Kaukázusban, az alaszakai hegyláncokon, de Ecuadorban, Chilében és geológusként hosszabb ideig Ausztráliában is. Máig rádiózik, több adón van önálló műsora, például a Kossuthon és a Bézszen. A Magyar Tudományos Akadémia Ismeretterjesztési Bizottságának tagja, a Magyarhoni Földtani Társulat és a Magyar Földrajzi Társaság tiszteletbeli tagja, Pro Natura- és Pethő Sándor-díjas (mindkettő 2007), a Magyar Köztársasági Érdemkereszt tisztikeresztje birtokosa (2008). 2007-ben két UNESCO-bizottságban is dolgozott, az egyik *A Föld éve*, a másik *Az ember és a bioszféra* nevet viselte. 2008-tól az UNESCO UNEP elnevezésű klímavédelmi programjának nagykövete. Magánéletéről vajmi keveset tudhatni. Tudunk annyit, hogy nős, két felnőtt lánya van.

Sokféle formában egyeztetünk, a legegyszerűbbnek az tűnik, ha Juhász Árpád TV2-ben lévő kis irodájában beszélgetünk. A helymeghatározásnak nem lenne jelentősége, ha nem volna roppant éles a kontraszt. Míg a tudósra várok, percemberek, önjelölt sztárok, hangoskodó, magukat viccesnek gondoló figurák bukkannak föl, roppant fontosság-tudattal. Megjelenik a tizenöt négyzetméteren uralkodó, bőrféjű hatalmi mámor is. Hanem, a parfümfelhőből egyszer csak kibontakozik egy botjára támaszkodó, lassan sántikáló alak, és az egész előtér elcsendesedik. *Szervusz, Árpi bácsi*, köszöntik sokan, a professzor pedig szerény mosolyával hozzám lép, és beljebb tessékel. Leülünk az egyszerűen, de nem igénytelenül bútorozott irodában. Persze, arról érdeklődöm, hogy vendéglátómnak van-e még bármiféle kapcsolata egykori szülővárosával.

Juhász Árpád: – Az egyetem Természettudományi Karán ismerek még néhányakat, ám igazán Tóth Józseffel dolgoztam utoljára huzamosabb ideig együtt. Nagyon rendes ember volt. De hát régen elkerültem már Pécsről! Amikor hatéves voltam, 1941-ben, egy reggel kimentünk édesapámmal a pályaudvarra, és tulajdonképpen attól a naptól fogva kellett hozzászoknom a gondolathoz, hogy Budapesten élünk.

Sz. Koncz István: – *Mi volt a költözés oka?*

– Apám katonatiszt volt, háborús éveket írtunk, egyszerűen a fővárosba vezényelték. Az egész család vele tartott, pedig igazi, régi pécsi família vagyunk. Ha nem szól közbe a történelem, tükének számítottunk volna. Dédapám Zinnwaldban, a Cseh-Szász Érchegeységben született. A település közepén át vezető út abban az értelemben is kétéoszítja a várost, hogy az egyik oldal Csehország, a másik Németország. Bányavidék. Ha még mélyebbre ásunk a történetben, kiderül, hogy a család jelentős része a közeli Joachimsthalból származik. Ez az a település, ahol később nagy uránbányákat nyitottak. Hanem, amikor az 1800-as évek végén föllendült a Pécs környéki feketekőszén-bányászat, szakembereket toboroztak, elsősorban német területről. Így került dédapám is a Mecsekaljára.

– *Ezek szerint a Dunagőzhajózási Társaság alkalmazottja volt még.*

– Igen, a bányászati területen. Némi túlzással azt is mondhatnám, hogy szegény behalt abba, amiért élt. Egy bányamentési akció után hunyt el. Nem fizikai sérülést szenvedett, hanem súlyosan megfázott, és tüdőgyulladást kapott. Az vitte el. Nagymamám tehát elérvult. Nem volt könnyű sors az övé. Utóbb ugyan férjhez ment, és gyermekei születtek, de a férje is nagyon fiatalon meghalt. Három lánnyal maradt tehát egymaga. Igen nehéz körülmények között. És még mindig nem volt vége. Édesanyám két testvérét elvitte a spanyolnátha. Drámai történet ez tehát. Nem is élt tovább a család Pécsbányatelepen – nem volt többé olyasmi, ami oda kösse őket. Beköltöztek a belvárosba, a Könyök utcába.

– *Ó, az az egyik kedvenc pécsi utcám!*

– Festményt is őrzök róla. Egyik nagybátyám, Sándor Béla ugyanis festő volt, ő örökítette meg. Ám én már a Barbakán fölötti, nagy sarokházban lévő lakásba születtem. A pécsi fotográfus, Mánfai Gyuri időnként lencsevégre kapja az épületet, és elküldi nekem, hogy lám, áll még a ház. Nagyon érdekes egyébként, hogy a korai gyerekkorból vizuális emlékem egyedül a vasútállomás. Persze, látom a családi fényképeken, hogyan nézett ki a lakás, hol állt a karácsonyfa, de ezek, azt hiszem, nem valós, inkább csak utólag szerzett emlékeim.

– *Ugyanakkor, ha jól tudom, később a munkája rövid ideig a városhoz kötötte.*

– A geológiai térképezések során két hónapot a Mecsekben dolgoztam 1954-ben. A Földtani Intézet rendelt ki. A munkálatokban mindig egy végzett geológus és egy egyetemi hallgató működött együtt. Az utóbbi szerepre engem választottak. Alaposan bejártuk az egész hegységet. A Mecsek amúgy is a szívem közelében fekszik. Kedvenc helyem például a Jakabhegy és a Melegmányi völgy.

– *Mi vezette a pályára? Honnan jött az érdeklődés?*

– Két ágon jött össze ez a majdnem azt mondanám, genetikai meghatározottság. Az ásványok, kőzetek iránti vonzalom nyilván az anyai ág. Apai nagyapám viszont falusi tanító volt, Ungváron végzett. Az oklevele az ágyam fölött lóg, azt írják rajta, hogy Juhász János, tót-magyar nyelvű görögkatolikus kántortanító. Édesapám Eperjesen járt gimnáziumba. Heten voltak fiútestvérek, öten lettek pedagógusok. Szóval, az ismeretterjesztés iránti elkötelezettség az apai ág. Megengedhetünk itt egy kis kitérőt?

– *Persze, parancsoljon, professzor úr!*

– Arról szól, hogy a rokoni kapcsolatok olykor milyen meglepő formában szülnék új információkat. Elmesélem, aztán ha nem fér bele, nem tragédia.

– *Bele fog férni.*

– Rendben. Szóval, Portugáliában mentünk egy busszal, Marokkó felé igyekeztünk. Az előttem ülő ember egyszer csak hátrafordul, és azt mondja nekem: *Milyen érdekes, hogy elmentünk most egy útjelző tábla mellett, az volt kiírva rá: Estramas. Én meg ismerek egy olyan magyarországi helyet, amit úgy hívnak, hogy Esztramos.* Az idősebbek számára köztudomású, hogy onnan szállították az ózdi kohászathoz a nagyon tiszta mészkövet. A fiatalok számá-

ra pedig azért lehet ismerős a hely neve, mert a kőbányászat során egy csomó barlangot találtak, tehát utóbb védett barlangi körzettel nyilvánították a területet. Válaszoltam a férfinak: *Igen, ismerem a helyet, de az csak az egyik fele a dolognak. A másik, hogy két-három faluval odébb, Viszlóban volt nagypapám kántortanító, és ott született édesapám. Mondja erre az illető: Viszló? Az én édesanyám is ott született. Így ismerkedtem meg dr. Kisida Elekkel, aki utóbb még egy fotót is küldött nekem. Nagy bajuszú nagypapám ott ül a kép közepén, körülötte lurkók a fűben, köztük Kisida Elek édesanyja.*

És akkor még egy szál. A Duna TV-ben, azt hiszem, a *Család-barát* felvételén, pontosabban annak szünetében beszélgetni kezdtünk a pamlagon mellettem ülő Bubnó Tamással, a Szent Efrém Férfikar alapítójával. Kiderült, hogy a papája volt a viszlói iskolával szemben álló görögkatolikus templom parókusa.

– *Elképesztő!*

– Ugye, milyen különös? Portugália, úton Marokkó felé, majd egy tv-stúdió... Mindenesetre szokatlan helyszínek az identitás tisztásához.

És hogy milyen meghatározók a gyermekkor élményei! Csak egy példa. A szomszéd falu, Martonyi a világörökség része most. Édesapám legidősebb öccse, miután végzett, oda került tanítónak. A háború során egy-két nyarat nála tölthettem. Gyakran kirándultunk a háromhegyi pálos kolostor romjaihoz. Az erdő sűrűjében ott állt a csodálatos, gótikus templom, ahol a mérműves ablakok töredékein keresztül az udvaron növő, évszázados bükkfák benyújtották a karjaikat. Később, amikor Rockenbauer Pállal forgattuk a *Másfélmillió lépés Magyarországon* című filmünket, elvittem oda. Bár nem esett pontosan az országos kéktúra útvonalába, de rábeszéltem, mondván, hogy ezt a csodát nem lehet kihagyni.

– *Visszatérve az időbeli sorrendhez... Említette, hogy Pécsről alig őriz emlékképet. Mi volt az első, meghatározó élmény, miután a vonat megállt a Déli pályaudvaron?*

– Az volt a szerencsém, hogy még ha nem is rögtön, de nagyon hamar bekerültem a pasaréti, negyvenhatos cserkészcsapatba. A ferencesek társasága volt ez. Minden hétvégén kirándultunk. Az őrsvezetőink megbízhatóan tudták az alapvető virágos növények nevét. A legfőbb fajokról, kőzetekről, néhány csillagképről is rendelkeztek kellő ismerettel. Hat-hét éves forma fiúknak ez éppen elég.

– *Édesapja Budapesten maradhatott?*

– Nem-nem, amikor eljött az ideje, frontszolgálatra vezényelték. Egyébként életében kétszer került orosz fogságba. Tudniillik az első világháborúban tizenhét éves önkéntesként kikerült az isonzói frontra, majd átvezényelték keletre. Ott fogták le először, majd a második világháborúban jött a szovjet fogolytábor. Mindkét helyen viszonylag szerencsésen megúszta a dolgot. A fogolytáborból '46 nyarán jöhetett haza. Mindez mégis azt jelentette, hogy tízévesen családfővé léptem elő. Az erdőből hordtam haza a fát, hogy legyen mivel tüzelni. Miután megszűnt a vezetékes ivóvízellátás, a Kuruclesbe jártam le egy megnyitott kerekeskúthoz. Nem volt könnyű. Bár, amikor megjött a havazás, 1945 elején, szánkóval tudtam föl húzni a huszonöt literes tejeskannát a házunkig.

– *Hány embert kellett így fával, vízzel ellátnia?*

– Édesanyámat, nagymamámat és a két nagynénémet, persze, magamon kívül. A férfiúi státusz teljes joggal illetett meg tehát egészen addig, amíg édesapám haza nem érkezett. Végigéltük a bombázásokat, nagyobb bajok nélkül. Illetve... Egyik igen kedves rokonom, édesanyám másod-unokatestvére, az ugyancsak pécsi születésű építész, Molnár Farkas tragédiája ebben az időben történt. A konyhába indult volna Lotz Károly utcai házuk pincéjéből valamiért éppen, amikor a szomszéd házat találat érte, őt pedig leterítette egy repesz. Két-három napig élt még, mielőtt visszaadta a lelkét a Teremtőnek.

– *Ön nem tartott sebesüléstől?*

– Megmagyarázhatatlan, de mint pici gyerek minden félelem nélkül jártam az erdő-

ben. Egyik alkalommal a Kishárshegy tetején láttam egy nagy ejtőernyőt. Nyilván brit vagy amerikai katona ereszkedhetett le vele, és elbújt az erdőben. Összecsomagoltam a hernyóselyem anyagot, és hazavittem. Utóbb édesanyám abból varrt gatyát meg trikót. Átlátszó volt, később az iskolában, a tornaöltözöben nagyon szégyelltem, hogy a fütyim félig-meddig látható a selyemgatyán át. Szörnyű volt.

Annak is szemtanúja voltam, amikor az első oroszok bejöttek a kertünkbe. Ott laktunk akkor is, ahol most. A Hárshegy oldala és a Húvösvölgy között. Elég félelmetes volt. Áttúrták, végigkutatták a házat is, hogy nem bújtatunk-e német katonát. Háromszobás lakásunk volt, kinézték maguknak a legnagyobb helyiséget, és berendeztek egy sebkötöző részleget.

Megmaradtak a fejemben nagyon szomorú képek is. Mindennap a Pasaréti téren jövök keresztül. Ott, ahol szép virágdísz nyílik a tér közepén, volt a szovjet katonák tömegsírja. Gyerekként figyeltem, ahogy harsogott a katonai fúvószenekar, és temették a halottakat. Kinek jut rajtam kívül eszébe, amikor keresztülmegy a Pasaréti téren, hogy ott valamikor ruszki tömegsír volt?

– *Hogyan normalizálódott az élet?*

– Amikor elkezdődött a tanítás, első gimnáziumba kerültem. A mai II. Rákóczi Ferencről elnevezett iskolába, amit akkor Érseki Katolikus Gimnáziumnak hívtak. A második kerületben, a Keleti Károly utcában volt. Világi papok tanítottak minket. Köztük a számomra nagyon fontos biológiatest, Honti Jenő. Egyébként *Nyitott szemmel a természetben* címmel könyvet is írt. Fontos szemléletet adott át, hogy tudniillik az élőlények többsége parányokból áll. Tehát nem az oroszlan, a tehén vagy az elefánt a fontos, sok nagyságrenddel magasabb azoknak a parányoknak a száma, amelyeket csak nagyítóval lehet észrevenni. Később, amikor például természetfilmet forgattunk, sokszor eszembe jutott, hogy mivel tudnánk újat mondani. A vízben és a talajban élő lények bemutatásával. Erre a modern technika lehetőséget is adott.

Osztályfőnököm, Szentkúti Kornél játszott még meghatározó szerepet az életemben. Nem paptanár volt, hanem a gimnázium mellé épült kisebb templom orgonistája és karnagya. Úgyhogy nála tanultam privátim zongorázni, és aztán körülbelül két éven keresztül orgonálni is.

– *A fordulat, Moldova György kifejezését kölcsönözve a fölfordulat évében átalakították az iskolarendszert, megszüntették a cserkészetet. Ön hol talált kapaszkodót?*

– Az utolsó előtti cserkészőtáborunk 1946-ra esett, a Mátrában sátraztunk, az Ilona-forrásnál, Parád közelében. Az utolsót pedig egy évvel később, a Bükkben tartottuk, a Szalajka-völgyben, ott, ahol most a kisvasút végállomásánál leszállnak az utasok. De ebben az időben az iskolában már szerveződni kezdtünk mint indiánok. Nagy hatással voltak ránk Borvendég Deszkáss Sándor (Fehér Szarvas) könyvei. A *Rézbőrű messiást* vagy *A Sziklás Hegyek varázslóját* faltuk, jószerével. Utóbb tudtam meg, hogy Borvendég tudathasadásos állapotban írta ezeket a könyveket, mert valóban elhitte magáról, hogy olyan valaki reinkarnációja, aki tényleg a Sziklás-hegységben élte az életét.

Tehát szervezni kezdtük az indián életet, huronokká váltunk, de amikor kiderült, hogy eléggé kegyetlen, véres szokásokat gyakoroltak, nagy skalpoló hírében álltak, és így tovább, akkor szelídítettük magunkat, és egy másik kis törzzsel egyesülve delavárok lettünk.

– *Erősítsen meg, professzor úr, hogy amit csináltak, tiltott dolog volt.*

– Ifjúság elleni szervezkedésnek számított. Tehát az erdőbe például civil ruhában mentünk be, de a hátizsákjából előszedtük az ágyékkötőt meg a gyöngyszöveket. A régi táborainkat egyébként nagyjából benőtte az erdő. Jószerével már csak én tudom, hogy hol lehetett ezeket megtalálni.

De hogy a megjegyzésére ráerősítsek: a nálunk tíz évvel idősebb őrsvezetőnk, Wiesler

József, indián nevén Kószáló Éji Sas eltűnt. Csak utólag tudtuk meg, hogy '49-ben elvitte őt az ÁVO, Recskre került, ahol '53-ig tartották fogva. Akkor sem engedték szabadon, hanem új pert indítottak ellene. Épp az említett ifjúság elleni szervezkedés volt a vád. Levitték Várpalotára rabbánásznak.

– *Találkoztak még?*

– Hogyne, bár viszonylag fiatalon, rákban elhunyt. Szabadulása után azonban távozott az országból. Közvetlenül a rendszerváltás után jött vissza először, de azután is még, többször. Elvittem azokra a helyekre, ahová közös emlékek fűztek minket. Még nagy Beta-kamerákkal és harminchat perces kazettákkal dolgoztunk. Két kazettát rögzítettünk, ahol az egész élettörténetét elmesélte. A televízióknak nem kellett az interjú. Mígnem a Petőfi Irodalmi Múzeum tavaly rendezett egy kiállítást, ahová kölcsönadtam az anyagot. Pár rövid részletet bejátszottak róla, de a tárlat után szórén-szálán eltűnt. Nem volt másolatom róla, még egy DVD sem. Jól ráfizettem a nagyvonalúságomra. Ugyanis azt hiszem, történelmi értékű kordokumentum veszett oda.

– *Milyen volt az indián élet?*

– Az ötvenes évek elejétől kezdve minden szeptember utolsó hétvégén összejöttünk a budai hegyekben, egész pontosan a Szarvasárok feletti sziklafalnál. Oda nem vezet turistajelzés, és meredek sziklafal határolja. Harmincan-egyvenen voltunk.

– *És az '56-os találkozó?*

– Még őrzöm róla a fotót, imádkozunk, körben ülünk. De semmi nem utalt rá, hogy egy hónap múlva milyen forradalmi napok következnek. A közösség azonban utána szét-hullott.

– *Miért?*

– Nagyon sokan disszidáltak, elmenekültek az országból.

– *Ön hogy élte meg a forradalmat?*

– Október közepén elég súlyos arcüreggyulladás kaptam. Úgyhogy huszonharmadika előtt egy héten át nem jártam be az egyetemre. Aznap estére azonban családi bérletünk volt az Erkel Színházba, operaelőadásba. Egyszer csak, a második vagy a harmadik felvonás alatt berohant valaki, leállította a jelenetet, és sztentori hangon elkiáltotta magát: *Ti itt ültök, miközben a Rádiónál lövik a fiainkat?* Döbbszent csend támadt, de közben bejött valaki. Az ügyelő? A rendező talán? Nem tudom. Mindenesetre közölte, hogy ez álhír, mindenki maradjon a helyén, folytatják az előadást. De akkor már nem lehetett megakadályozni, hogy a közönség egy emberként ne távozzon. Másnap bementem az egyetemre. A katonai tanszék munkatársairól azt hittük, hogy a pártállam leghívebb képviselői. De nem, minden kényszer nélkül elővették a puskákat, dobozokban adtak lőszert, és a természet-tudományi karra még a matracokat is átvihették tőlük. Fegyveres harcban, azzal együtt, hogy volt puskám, nem vettem részt, bár jártunk éjszakai őrzáratokon. Magas lázam volt. Napközben pedig óriási viták zajlottak a Gólyavárban.

– *Miről?*

– Például, hogy mi legyen az egyetemi ifjúság jövője. Egy alkalommal engem bíztak meg, hogy hozzam oda a geológusok kádercéduláit. Kimentem a Múzeum körútra, be az épületbe, az emeleten volt a Dékáni Hivatal. Puska lógott az oldalamon, de azért udvariasan kopogtam, és elkértem a vezetőtől a kádercédulákat. Aki odaadta a papírokat végül, nyilván rokonszenvezett velünk, mert utóbb csak a kisujját kellett volna megmozdítania, hogy akár kirúgjanak az egyetemről. De soha semmi rosszat nem tett. Akárhányszor összeszefutottunk később az egyetem udvarán, mindig barátságosan integetett. Nagy szerencsém volt, hogy ilyen ember volt a Dékáni Hivatal vezetője. Hanem, ami talán érdekes még: a saját kádercédulámat nem találtam meg.

– *Ön a forradalom után egy évvel került a Nemzeti Múzeumba, ugye?*

– A diplomámat hivatalosan 1958-ban kaptam meg, de fél évvel korábban már föl-

kértek, hogy a múzeumban lévő ásványtárban helyezkedjem el. '56-ban ugyanis leégett az egész, és rendbe kellett hozni. Az oroszok a Kálvin tér felől lőttek be az épületbe. A legfőbb szinten volt az Afrika-kiállítás. Széchenyi Zsigmondtól kezdve mindenkinek ott voltak a gyűjtött anyagai. Kiégett, leszakadt, tönkrement. Alatta volt az ásványtár, amely Európa második legértékesebb gyűjteménye volt. Gyakorlatilag megsemmisült. A könnyen olvadó arany, ezüst, a telluridok, az erdélyi lelőhelyekről, magyar mecénásokról elnevezett kincsek szétpattogtak. A nemes opálok elvesztették a fényüket. A lelőhely-cédulák megfeketedtek. Ezeket azután benzolba mártottuk, hogy újra láthatóvá váljon a feliratuk, és tudjuk azonosítani a kőzetet.

– *Jól értettem, professzor úr, benzolba?*

– Valószínűleg azért is ment tönkre olyan hamar a szemem, igen. Emellett mániákus gyűjtő voltam, a kis, lemezvillás Csepelemmel jártam sorba a bányákat. A Balatonfelvidéki bazaltbányákban rengeteg úgynevezett földpát-pótló ásványra, phillipsitre, nátrólitra lehetett rálelni. Vagy Dunabogdányban, a Csódi-hegyen találtam chabazitokat, dezmineket. Följártam Rudabányára, ahol akkoriban még hatalmas, sündisznószerű termérszfonatokat lehetett fölfedezni. Gyöngyösorosziában is működött a bánya, fél asztal nagyságú ametisztlapokat hoztunk ki. Tizenhat szekrényt töltöttem meg az ásványtárban öt év alatt, és megcsináltuk közben a háború utáni első új ásványkőzettani kiállítást, még a Nemzeti Múzeum épületében.

– *Öt év alatt, azt mondja. Miért lett vége?*

– Sokszor véletlenül vezetnek ahhoz, hogy az ember munkahelyet vált. Abban az időben a Szent György-hegy lábánál kalapáltam, egyszer csak hallom, hogy oroszul beszélő társaság közeledik. Kiderült, hogy az akkori még OKGT-nek, Országos Kőolaj- és Gázipari Trösztnek nevezett MOL vezérigazgató-helyettese, Kertai György kalauzolt egy tanulmányi csoportot. Kertai tanárom volt korábban, ő tartotta a kőolajföldtant. Szóba elegyedünk, mit csinálók, kérdezte. Mondom, kőzeteket gyűjtök a Természettudományi Múzeumnak. *Nagyon nemes dolog*, csóválta a fejét, *de egy ilyen ambiciózus fiatalembernek az ipari kutatásban a helye*. Mire hazaértem Budapestre, már ki is kért, a papírmunkák nagyjából le is rendeződtek. A központi laboratóriumba kerültem, több ezer mikroszkópos kőzetvizsgálat eredményét dokumentáltam.

– *Olvasom, hogy a trösztből kivált egy önálló kutatóintézet, és ön is átkerült. Segítsen megfeyteni az OGIL rövidítést, kérem! Miféle cég volt ez?*

– Olaj- és Gázipari Kutató Laboratórium volt a hivatalos neve. Ott lettem műszaki-gazdasági tanácsadó.

– *Igaz a pletyka, hogy a szocialista autógyártás csúcsmo­delljével, egy Csajkával közlekedett?*

– Valóban, sőt, Gyárfás, a vagány sofőr is járt hozzá. Nagyon jól megvoltunk.

– *Miért kellett az előkelő megjelenés?*

– Tragikomikus projektet kellett koordinálnom. Egy akkori miniszterhelyettes kitálta, hogy földalatti, égetéses megoldással kellene Zalában, Nagylengyel környékén kihajtani a maradék kőolajat. Tudni kell, hogy az eljárásnak világszerte megvoltak a terepei, de a zalai terület ebből a szempontból reménytelen. Egy csomó kutatóintézet részt vett ebben. Nagykanizsa, Zalaegerszeg, a soproni Bányászati Múzeum, a várpalotai Vegyészeti Múzeum, a Miskolci Egyetem és persze Szeged. Dicsértem a módszert, mint a Pomádé király ruháját. Ám a reménybeli kiváló eredmények sehogy sem igazolódtak be. Szégyellhetném is magam, de hát ez volt a munkám.

– *Hogy jött a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat?*

– Már amikor a múzeumhoz kerültem, beléptem a szervezetbe. Ott volt velünk átel­lenben a központjuk. Miről tarthattam volna előadásokat? Vulkanokról, földrengésekről, olyasmikről, amik a tudományterületemen belül érdekelhették az embereket. Munkás­szállásokra is jártam, holtfáradt emberekhez beszéltem. Hogy hogyan lehet leköt­ni a fi-

gyelmet, arra ennél jobb iskola nincs.

– A Magyar Rádió meg beszippantotta, szinte. Azt mondják, az ottani ismeretterjesztő rovat munkatársai figyeltek fel önre.

– A Bródy Sándor utcából, a Rádióból valóban átjártak a múzeumba a rovatból a riporterek, Pataki Béla Pál, Simonffy Géza. Később Egyed László, majd Bán László is. Azt hiszem, kiszúrták, hogy a tárlatvezetéseknél lelkesen beszélek. Nagyon fiatalon, huszonkét évesen bekerültem tehát a Rádióba.

– Ottani munkái révén ismerkedett meg Rockenbauer Pállal.

– Aki 1960 nyarán fölhívott, hogy *Ki miben tudós* címen elindult egy középiskolás földrajzi vetélkedő. Abella Miklós geográfus vezette az elődöntőket, de megbetegedett. Vasárnap lesz a döntő. Be tudnék-e ugrani? Fogalmam sem volt, miről van szó, nem is volt otthon tévékészülékünk. De győzött az exhibicionizmus, elmentem. Nem voltak jók az előjelek, a kettes stúdió, ahonnan az adás ment volna, szombatról vasárnapra virradó éjszaka leégett. Mégis ez volt a televíziós bemutatkozásom.

– Nem tudjuk ellenőrizni, hisz minden adás élő volt, nem készültek felvételek, de jól sikerülhetett, mert attól fogva több-kevesebb rendszerességgel föltűnt a képernyőn.

– Nem volt állandó műsorom, de sok adásban szerepeltem, magyaráztam a fossziliákat, az ásványokat, a vulkánokat satöbbi. Az Iskolatelevízióknak tartottam előadásokat etcetera. Az Alpokban tett utam után a gleccserekről, Sváziáról, Svájcra beszéltam.

– Jött azután 1971, amikor fölkérték a TIT Természettudományi Stúdiójának vezetésére.

– Tulajdonképpen az első hír a tizenegyedik kerületi, átépített zsinagógáról szólt a Zsombolyai utcában, ahol Öveges professzor érte el, hogy valamilyen tudományos célokat szolgáló intézmény legyen. A hír szerint oda kerestek igazgatót. Nem én voltam az első fölkért, de én voltam az első, aki elvállalta. A TIT az összes, használhatatlan alkoholista káderét egyből odasuvasztotta. Viszont sikerült megvalósítanom személycseréket, eltávolítani azokat, akik tényleg nem voltak odavalók. Aranykor volt. Tizenhat évet töltöttem ott. Nemcsak előadásokat tartottunk, hanem rengeteg szakkör is működött. Külön társasága volt az ásványgyűjtőknek, külön a kaktuszkedvelőknek, külön a macskabarátoknak és így tovább. A science fiction klubnak kilencszáz tagja volt, és olyan filmeket vetítettek, amelyek nem kerülhettek moziforgalomba. A fizikus Marx György volt az elnök, azután Hernádi Gyula... Olyan neves közreműködőnk is akadt, mint például Thor Heyerdahl. Vendégjátéka után laza kapcsolatban maradtunk. Akkoriban kezdett foglalkozni a tengerek szennyezettségével, e tárgyban volt is egy-két levélváltás köztünk. Azután 1988-ban Peruban forgattunk. Az ország régészeti múltját hatrészes dokumentumfilmben dolgoztuk föl. A repülőgépen olvastuk az újságban, hogy Thor Heyerdahl éppen Peruban dolgozik, Túcuméban huszonhat érintetlen agyagpiramis feltárásába kezdett. Persze, kapcsolatot kerestünk hozzá. Lumbreras professzorral, a limai egyetem régészeti tanszékének vezetőjével dolgoztunk együtt, ő volt a sorozat szakértője. Rajta keresztül jutottunk el Heyerdahlhoz. A norvég ragyogó erőben volt. Úgy spurizott fölfel az agyaglécpsőkön, hogy majd kiköptem a tudómet, hogy győzzem az iramot. Aztán a piramis tetején végre leült, és megcsináltuk az interjút.

– Ezen a sorozaton kívül is rengeteget dolgozott akkor már a Magyar Televízióban.

– A hetvenes évek derekán készült a természettudományos szabadegyetem, ott a kilenc geológiai adásnak már vezető szerkesztője lehettem.

– '81-től pedig jött a Kalendárium.

– Igen, ez állandó műsorom volt, házigazdaként közreműködtem benne. Vágó István volt az egyik műsorvezető mellett, Radványi Dorottya, Sugár Ági pedig a másik. Tíz-egynéhány évig csináltuk. '86-ban adtam be végül a derekamát, és kerültem státuszba a Magyar Televízióban. Termékeny időszak volt, közel kétszáz különböző műsort gondoztunk. Bedolgoztam a *Deltába* is, ami a Művelődési Főszerkesztőség helyettes vezetőjeként

amúgy is hozzám tartozott. A nézők többsége Kudlik Júliával köti össze máig. Pedig a sorozat esze, lelke Várhelyi Tamás volt. Tragikus sorsot élt meg. Nem tudtam segíteni neki.

– *Hosszú évek után az a Peták István akolbólította ki, akivel együtt gyalogolt a Másfélmillió lépésben.*

– Már az öt megelőző időszakban sem éreztem túl jól magam, szaporodtak a szakmai vitáim, sokasodtak az összeütközések. De szó sem volt elválásról! Azonban, amikor Horváth Ádám után Peták lett az elnök, aki az ön által említett közös munkán kívül is rendszeresen kijárt hozzánk, a feleségem főzte a vacsoráját, ő meg itta a sörömet, úgy rúgott ki '97 januárjában, hogy kezet sem fogott velem búcsúzóul.

Viszont a jó Isten mindig hoz megoldásokat. Két évvel korábban, egy konferencián megismerkedtem Tolvaly Ferencsel. Komoly televíziós tervei vannak, *fogunk mi még együtt dolgozni* – mondta. Udvariassági gesztusnak véltem. Hanem, '97 nyarán fölhívott Erdi Sándor, hogy tudom-e, a TV2-ben, a Róna utcában, a zeneterem első emeletén, az egyik irodára ki van írva, hogy dr. Juhász Árpád főszerkesztő. Nem, nekem nem szólt senki. Akkor gyorsan hívjam föl Tolvalyt! Fölhívtam. *De hisz megmondtam, hogy fogunk mi még együtt dolgozni!* – közölte. Kész delegáció fogadott, Pintér Dezső elnökkel az élén. Bevittek a Skandináviából repatriált HR-vezetőhöz, Kovászna Ágneshez. *Nem kertelek* – mondta –, *ilyen öregember nem való kereskedelmi televízióba. Küzdeni fogok, hogy maga ne kerüljön ide.* A TV2 akkor döntően skandináv tulajdonban volt. Épp itt járt az SBS, a Scandinavian Broadcasting System alelnöke, és hozzá kellett ezután bemennem. Ülünk le egy órára, mondjam el neki, hogy a közszolgálati szerepkört hogyan töltheti be Magyarországon egy kereskedelmi televízió! Válaszom teljes improvizáció volt. Egy ausztrál tanácsadóval is beszélgetnem kellett még. Nem fogja elhinni, megdicsőülve kerültem ki ezekből az együttlétekből. Fölvettek.

– *A HR-es legnagyobb bosszúságára, gondolom.*

– Milyen különös az élet... Kovászna Ágnes a legjobb szövetségeselem lett. Minden kritikus helyzetben segített. Az öregség nevű állapot azonban, sajnos, nem jutott neki osztályrészü. Fiatalon elhunyt rákban.

Működtem a közéleti műsorokat gondozó főszerkesztőként, egy ideig a szórakoztató műsorok is hozzám tartoztak, majd a reggeli programokat csináltam még egy évig. Akkor neveztek ki közszolgálati tanácsadónak. Így került hozzám egy idő múlva a siketeknek és nagyothallóknak szóló feliratozás. Amit a médiatörvény ír elő. Máig ezzel foglalkozom.

– *Mindent feliratozni kell?*

– A filmeket és előre gyártott műsorokat igen. Ezt külső cég végzi. Van nyolc kollégám, akikhez az élő adások tartoznak, reggeli, esti programok, szórakoztató műsorok. Van két kollégám, akik a társadalmi célú reklámokat és a promóciókat csinálják. Tehát elég nagy csapatom van, évi hatvan-hetven milliós kerettel.

– *Ahogy beszélt, azt figyeltem, hogy szinte büszkén meséli, pedig ez oly távol esik a tudománytól vagy akár a tudományos ismeretterjesztéstől, amit ön egész életében művelt. Élvezettel csinálja, professzor úr?*

– Egész életemben megszoktam, hogy ahhoz, hogy az örömet ki tudjam élni, hogy kutatni, utazni, könyvet írni, filmet forgatni tudjak, kell egy bázis, ahonnan a fizetésemet kapom. Mint a kezdő tánciskolás, mindig ragaszkodtam a kályhához. Tehát ez sem esik most nehezemre. Igyekszem megtalálni az örömet benne. Csak a fizikai állapotom most már lehetetlenné teszi, hogy például hosszabb külföldi filmforgatásra vállalkozzam.

– *Csak annyira avasson be, kérem, amennyi az olvasóra tartozik. A sántítása a sajtóban is megjelent, néhány éve önt ért síbaleset következménye?*

– Egyik baj rakódott a másikra. Az expedíciókkal mindig túlterheltem a szervezeteimet. Buktam, sziklafalról is estem... Tizenhárom éve kaptam két csípőprotézist, volt egy térdoperáció, amikor Afrikából hazajöttem; nyolc éve a jobb lábamban volt Achilles-ín-

szakadásom, négy éve leszakadt a jobb bicepszem... Soroljam még? Már az autóvezetéssel is óvatos vagyok! És bottal járok ugyan, de kicsikét mindig kirándulok. És írok, persze, három éve jelent meg *Az emberevők unokái között* című könyvem, elég sok fotóval.

– *Az igaz, hogy önnek több mint százezer, még nem közzölt diája van?*

– Igaz. És majdnem ugyanannyi papírképem.

– *Katalogizálható egyáltalán ilyen mennyiség?*

– Körülbelül negyvenezer diám már digitalizált, ott könnyebb rendet tartani. Az egyik szomszédom elvállalta, hogy a legrégebbi papírképeket beszkenneli. Nem halad gyorsan, de csinálja.

– *Milyen terveket szövöget, professzor úr?*

– Két nagy könyvtervem van, bár nem tudom, hogy a megvalósításra lesz-e még lehetőségem. *Mesterségem címere* címmel magyar származású amerikai kutatókkal forgattam sorozatot jó pár éve, köztük a Nobel-díjas Oláh Györggyel vagy Bay Zoltánnal, Müller Ivánnal például. Zsebformátumú könyvben szívesen látnám viszont ezeket a portrékat. A másik elképzelésem munkacíme is megvan már, úgy szól, hogy *Mágikus észak*. Grönland, a kanadai északi szigetvilág, a Spitzbergák, Izland, Észak-Alaszka szerepelne benne, Szibéria egy része. Annyi élmény van bennem, amit jó lenne megírni! De oly sok a munkám, hogy egyre nehezebben gondolok az írásra.

– *Persze, hisz ott vannak a rádióműsorai is! Az egyszemélyes stábja működik még?*

– A régi sorozatok, az *Időnyomozó*, az *Egzotikus Ázsia* műsoron vannak a Super TV2-n, és láthatók internetes felületen is. A köztévében pedig néha ismétlik az *Idő örvényében* és a *Látkép a Földről* című sorozataimat.

– *Látkép a Földről... Erről jut eszembe... Tényleg valami száz dolláron múlt, hogy nem jutott el az összes földrészre?*

– Egy győri házaspárral mentünk hárman dél-amerikai nagykörútra. Régi barátaim voltak, vállalták a költségeimet, úgyhogy Perutól kezdve Chilén végig, Argentína... Lementünk egészen a Magellán-szorosig. Filmeztem. Aztán egyszer csak ott álltam Punta Arenasban, és láttam, hogy száz dollárért át lehet repülni Chile antarktisi területére. De a házaspár férfi tagjának időre kellett hazaérnie. Nem tudtuk elintézni a repülőjegyek átszervezését. Pedig az Antarktison egy volt gimnáziumi, későbbi egyetemi társamról, Csejtey Béláról elneveztek egy pontot. Az amerikai geológiai szolgálatnál, a USGS-nél dolgozott, és egy helikopterbalesetnél ő ment segíteni. Hálából nevezték el róla azt a helyet. Szóval, fájó szívvel, de lemondtam akkor, ott, Punta Arenasban arról, hogy láthassam azt a vidéket.

– *Mi a munkarendje, professzor úr?*

– Hatkor kelek, negyed hétkor beülök egy nagypapás hintaszékbe, az egyik kezemben mobiltelefon, a másikban egy kis diktafon, és figyelem a feliratokat fél tízig. Akkor válok olyan értelemben szabaddá, hogy be tudok ülni a kocsiba, és bejövök ide. Délután hazamegyek, a főműsorok, amelyeket megint csak nagyon kell figyelni, hat órától kezdődnek. Fél tizenegy felé még hibajegyzéket váltok az embereimmel. Úgyhogy nagyon sokat dolgozom.

– *És a kirándulások?*

– A hét végére maradnak. Ezeket nem akarom kihagyni.